

PhDr. Katina Lisá:

Projekt I-CULT v regionu Vysočina – výstupy pracovní skupiny Etnografie

Přeshraniční projekt I-CULT: Mezinárodní kulturní platforma realizovaný v letech 2018 – 2021 partnery z Kraje Vysočina, Jihočeského kraje, Jihomoravského kraje a spolkové země Dolní Rakousko nabídl prezentaci kulturního dědictví napříč čtyřmi regiony.

Projekt si kladl za cíl přiblížit historii a kulturu čtyř regionů a jejich vzájemnou propojenost v několika společenských oblastech. Jednou z těchto oblastí je obor etnografie. Do etnografického výzkumu a spolupráce při dalších společných projektových akcích se výrazně začlenilo i Regionální pracoviště tradiční lidové kultury v Kraji Vysočina s dalšími spolupracujícími institucemi zapojených partnerských regionů z jižních Čech, jižní Moravy a Dolního Rakouska. V mnoha ohledech se tak díky projektu vytvořil prostor k hlubšímu poznání lidové kultury a jejích projevů v různých etnologických souvislostech a etnografických oblastech.

Záměrem mimořádně pestré a zajímavé kulturní nabídky bylo formou výstav, publikací a doprovodných programů přilákat návštěvníky a zájemce k návštěvě v daném regionu, ale svým charakterem, šíří a přesahem byla současně i pozváním do regionů sousedních. Podstatnou součástí projektu byla také výměna informací, zkušeností a navázání profesních kontaktů, které jsou pro práci zapojených odborných pracovníků velmi cenné.

Přes striktní opatření zaváděná od března 2020 z důvodu pandemie koronaviru, která se úzce dotkla i realizace dlouhodobě připravovaného projektu, činnosti odborných pracovníků, spolupráce vzniklých přeshraničních pracovních skupin, kooperace partnerských krajů atd., se podařilo ve většině plánovaných aktivit pokračovat až do fáze výstupů pro širokou veřejnost.

Stěžejní výstupy pracovní skupiny Etnografie na Vysočině:

Pracovní skupina Etnografie vznikla v polovině roku 2018 a v týmu pracovalo zpočátku šest etnografek z krajských muzejních institucí (do září 2019), později měla skupina pět členek: koordinátor projektu Katina Lisá, členky Jitka Katovská, Silva Smutná, Markéta Skořepová, Dana Nováková, Eva Paulusová (do srpna 2019).

Vedle níže komentovaných stěžejních úkolů – publikací a tematicky zaměřených výstav se uskutečnila celá řada doprovodných akcí, na kterých členky pracovní skupiny Etnografie aktivně spolupracovaly např. etnografický seminář v Jindřichově Hradci, edukační programy a materiály, společná pracovní setkání, odborné konzultace atd.

Vydání publikace „Z receptáře našich předků“

Na Vysočině probíhal v letech 2018 – 2019 ve všech okresech rozsáhlý terénní výzkum a dotazníkové šetření, do nichž byla zapojena celá pracovní skupina Etnografie. Výsledky a zkušenosti z výzkumu byly využity pro přípravu a vydání publikace „Z receptáře našich předků“.

Výpravná dvojjazyčná česko – rakouská publikace vydaná v roce 2020 vznikala v průběhu let 2018 – 2020 a je společným dílem etnografů a respondentů čtyř regionů – Vysočiny, Jižních Čech, Jižní Moravy a Dolního Rakouska. Jejím cílem bylo přiblížit široké veřejnosti stravování našich předků prostřednictvím konkrétních receptur a návodů. Zveřejněné recepty jsou výsledkem dlouhodobého terénního výzkumu, výpovědí a vzpomínek pamětníků, studia starých kuchařských knih a předaných autentických písemných podkladů a zachycují prostou lidovou stravu na přelomu 19. a první poloviny 20. století.

Přeshraniční výstava „Tradice jedné hranice“

Dvě vzájemně korespondující výstavy se konaly souběžně na dvou výstavních místech v Jihomoravském a Jihočeském kraji - v Jihomoravském muzeu ve Znojmě od 26. 6. do 1. 11. 2020, v Muzeu Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci od 17. 7. 2020 do 6. 1. 2022. V rámci společné koncepce představily návštěvníkům historii, ale i současnost tradičních zvyků a řemesel ze všech čtyř do projektu zapojených regionů a ukázaly specifika i společné rysy tradiční lidové kultury v příhraničí. Výstavy svým obsahem a vystavenými předměty nabídly návštěvníkům zajímavý pohled a informace o tom, jak žili lidé v 19. a na počátku 20. století, jak pracovali, bydleli, jak se oblékali, co jedli a jak se bavili. K výstavám byl vydán katalog se stejným názvem, který byl k dispozici zdarma všem návštěvníkům na obou výstavních místech a byl vytvořen také společný webový prostor a banner, který propojil a virtuálně prezentoval zvyky a obyčeje všech čtyř partnerských regionů.

Z Kraje Vysočina se velmi aktivně zapojily a dlouhodobě spolupracovaly etnografky ze všech krajských muzeí - Muzea Vysočiny Jihlava, Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod, Muzea Vysočiny Třebíč a Muzea Vysočiny Pelhřimov, koordinaci za vysočinskou část převzalo Regionální pracoviště tradiční lidové kultury v Kraji Vysočina při Muzeu Vysočiny Třebíč. Krajská muzea přispěla k obohacení obou výstav zejména výběrem a zapůjčením desítek sbírkových předmětů ze svých muzejních depozitářů, poskytnutím videomedailonků natočených o mistrech řemesla a významných nemateriálních statcích tradiční lidové kultury v Kraji Vysočina, muzejní etnografky se podílely rovněž na textové a fotografické přípravě katalogu k výstavě.

Kroje, replika masopustní masky

Kromě mnoha předmětů, ukázek řemesel, dochovaných nemateriálních jevů a dioramatických scén z každodenního života zapůjčených ze všech krajských muzeí na Vysočině byly na výstavě ve Znojmě prezentovány repliky dvou párů lidových krojů z Podhorácka, jejichž velmi zdařilá rekonstrukce na základě rešerší, studia literatury a dalších podkladů byla pořízena a financována z projektu I-CULT. Krojovaný svobodný pár (chlapec a dívka) a dospělý pár (vdaná žena a ženatý muž) představily návštěvníkům výstavy nejen dobové regionální oděvy, ale byly také ukázkou mistrovského umu a zpracování švadleny Věry Pospíšilové z Velké Bíteše, která kroje zhotovila.

Na výstavě v Jindřichově Hradci, která představila kromě jiného také zvyky dodržované v současnosti, mohli návštěvníci obdivovat věrnou repliku masopustní masky – komárovické kobyly. Repliku masky kobyly, která byla zhotovena podle originálu zapůjčeného z obce Komárovice a je až do současnosti stále používána v obci při masopustní občůzce, vyrobil konzervátor Muzea Vysočiny Třebíč Robert Vítek. Při své práci postupoval podle přesných technických parametrů původní masky a zohlednil rovněž autentické výpovědi jednoho z tvůrců prvotní komárovické kobyly pana

Ladislava Nekuly z Komárovic. Autorkou textilních doplňků masopustní masky je pak Hana Zemanová rovněž z třebíčského muzea.

Publikace „Tradice jedné hranice“

Kniha autorů Jiřího Mačudy a Alexandry Zvonařové vydaná v roce 2021 mapuje vybrané lidové zvyky dodnes dodržované v příhraničních regionech a vznikla na základě společné práce a za vydatného přispění odborných pracovníků z regionu Vysočina. Osmdesáti čtyř stránkové společné dílo tak

Podklady pro společnou česko – rakouskou publikaci byly shromažďovány a zpracovány na základě dlouhodobé dokumentace zvyků a obyčejů, které byly mapovány a zachyceny v místech jejich výskytu, v jejich současné podobě a v proměnách v čase a místě. Etnografky z krajských muzeí připravily a předaly v rámci odborné spolupráce kvalitní texty doprovázené bohatou fotodokumentací pořízenou při terénních výzkumech na Horácku a Podhorácku. Čtenářům se tak v publikaci představují a přibližují lidové zvyky, které se udržují i v dnešní době v konkrétních místech a časech, např. smrtelnošky, velikonoční zvyky a obchůzky, hrkání, malování vajec, pálení čarodějnic, stavění máje, otvírání studánek, Boží tělo, obchůzky královniček, posejčky, poutě, hody, posvícení, obchůzky barborek, obchůzky lucek, mikulášské obchůzky, betlémy, vánoční obyčeje, obchůzky Tří králů, masopustní obchůzky atd.

Fotosoutěž

V rámci projektu byla vyhlášena v období 1. 4. 2019 – 31. 3. 2020 fotosoutěž pro veřejnost o nejzdařilejší fotografie na téma výroční obyčeje česko-rakouského příhraničí. Soutěž byla určena pro dvě základní kategorie – fotografie reportážní a fotografie umělecká, rozdělena byla do dvou věkových skupin – děti do 15 let a dospělí. Z nejúspěšnějších snímků byla vytvořena velkoformátová putovní výstava, jež byla slavnostně otevřena současně s výstavou Tradice jedné hranice v prostorách bývalého minoritského kláštera v Jindřichově Hradci 17. července 2020. Výstava bude následně představena i v dalších místech na české a rakouské straně hranice.

Vyhlášení výsledků fotosoutěže se konalo při zahájení výstavy v Jindřichově Hradci, mezi sedmi oceněnými autory bylo pět fotografů z Kraje Vysočina. Jejich objektivem byly zachyceny svatojánská pouť na Zelené hoře, svatodušní obchůzka královniček na Velkobítešsku, Karmelská pouť na Heřmanovsku, Otvírání studánek ve Třech Studních na Žďársku a tanec folklorní skupiny Bajdyš ve Valči na Třebíčsku.